

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Анотація. У статті охарактеризовано особливості навчання дорослих, основні принципи побудови навчального процесу в системі підвищення кваліфікації.

Ключові слова: освіта дорослих, підвищення кваліфікації, принципи побудови освіти, інтерактивні методи навчання.

Аннотация. В статье охарактеризованы особенности обучения взрослых, основные принципы построения учебного процесса в системе повышения квалификации.

Ключевые слова: образование взрослых, повышение квалификации, принципы построения образования, интерактивные методы обучения.

Annotation. The features of studies of adults are described. The basic principles of construction of educational process in the system of the in-plant training are defined.

Key words: education of adults, in-plant training, principles of construction of education, interactive methods of studies.

Характерною ознакою сьогодення є зростання темпів розвитку науки, техніки, суспільства в цілому. Таке положення актуалізує необхідність постійного оновлення професійних знань фахівців, зокрема педагогічних працівників. Вирішенню проблеми сприяє активізація досліджень особливостей освіти й виховання дорослих, пошук сучасних організаційних форм, методів і засобів їх інтенсивного навчання, визначення оптимальних інтервалів між періодами навчання, функціонування курсів підвищення кваліфікації.

Однією з основних вимог сучасності є проведення суттєвих змін в освіті, створення нових пріоритетів навчання і виховання особистості протягом усього життя, які б сприяли формуванню готовності фахівців до свідомого, постійного підвищення свого професійного рівня. Реалізація цих завдань можлива у системі післядипломної освіти, специфіка якої полягає у диференційованому підході до навчання дорослих. Провідна роль в освіті дорослих, і зокрема вчителів, належить інститутам післядипломної педагогічної освіти. Вони мають створити такі умови підвищення кваліфікації, які б задовольнили потреби педагогічних працівників різних спеціальностей та категорій. Шляхи удосконалення роботи системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів розкривають у своїх дослідженнях Л.І. Даниленко, Л.Я. Набока, В.В. Олійник, Н.Г. Протасова, М.І. Скрипник та ін.

Мета даної статті – розкрити характерні особливості, притаманні навчанню дорослих у системі післядипломної освіти, зокрема, підвищення кваліфікації. Окреслити шляхи забезпечення освіти дорослих з урахуванням зазначених особливостей. Визначити принципи, на основі яких має будуватися навчальний процес фахівців, а також методи, що доцільно використовувати під час навчання дорослих.

Післядипломна освіта це – система навчання та розвитку фахівців для приведення їх професійного рівня кваліфікації у відповідність із вимогами часу, особистісними та виробничими потребами; удосконалення їх наукового та загальнокультурного рівня; стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості, яке відбувається у спеціалізованих навчальних закладах і керується державними стандартами щодо фаху певних рівнів кваліфікації [3, с. 6].

Однією із складових системи післядипломної освіти є система підвищення кваліфікації. Вона вирішує складні і важливі завдання. Особливості, що притаманні освіті дорослих, підкреслюють необхідність організації процесу навчання з урахуванням потреб,

мотивів і професійних проблем, що постають перед педагогами в практичній діяльності. Викладачі курсів підвищення кваліфікації мають вивчати тенденції, перспективи розвитку і новітні досягнення у відповідній галузі педагогіки, оскільки освіта дорослих не є однобічним процесом. Результатом навчання має бути підвищення ефективності професійної діяльності педагогів на місцях.

На специфіку навчання слухачів певним чином впливає наявний професійний і життєвий досвід. Дорослі учні самодостатні, вільні у виборі мети навчальної діяльності. Ця особливість обумовлює необхідність проводити вхідне діагностування, щоб використовувати досвід слухачів у процесі їх навчання. Викладачам важливо не тільки пропонувати теоретичний матеріал, а й пов'язувати теорію і практику з досвідом дорослих, що навчаються, визнавати цінність цього досвіду. Ефективності навчання сприяє також використання досвіду і знань слухачів, якщо вони відповідають темі заняття.

Важливим чинником, що потребує додаткової уваги викладачів, виступає неоднорідний склад учасників навчального процесу. Вони зазвичай мають різний досвід роботи і рівень професійної підготовки. Враховуючи зазначену особливість, у процесі навчання дорослих має переважати диференційований підхід. Адже, в кінцевому результаті кваліфікація слухачів повинна відповідати єдиним вимогам для даних категорій фахівців.

Навчання в системі підвищення кваліфікації має й інші особливості. Це динамічний і мобільний процес, який вимагає пошуку й застосування ефективних методів для забезпечення високої якості навчання педагогів, тому що слухачі мають засвоїти значний обсяг інформації за достатньо короткий термін, виробити нові вміння і навички професійної діяльності. Виявлення наявного рівня знань слухачів дає можливість визначити форми і методи роботи з ними. Освітня діяльність на курсах підвищення кваліфікації має бути орієнтована на кінцевий результат, оскільки дорослий навчається з метою вирішення певних життєвих і професійних проблем і досягнення конкретних цілей. Однією з особливостей роботи з дорослими є їхня спрямованість на миттєве застосування результатів навчання. Це вимагає від викладачів системи підвищення кваліфікації не тільки надання слухачам певного обсягу нових знань, але й створення умов для оволодіння вміннями і навичками використання отриманих знань у практичній діяльності.

Виходячи з цього, доцільно використовувати методи інтерактивного навчання, які відповідають природі і характерним ознакам навчання дорослих. Вони дозволяють не тільки оптимально враховувати навчальні потреби дорослої людини, а й створювати умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Завдяки інтерактивному навчанню можна уникнути появи у свідомості педагогів шаблонів, стереотипів у ставленні до професійної діяльності.

Інтерактивні методи післядипломного навчання – це система способів діалогічної взаємодії суб'єктів післядипломного навчання (учіння), спрямованих на осмислення діалогу, його „інтер” – „інтра” – „мета”-суб'єктні плани. Тобто інтерактивні методи післядипломного навчання можна розглядати як систему суб'єктно-суб'єктних відносин (викладач системи післядипломної освіти та педагог), основою якої є освоєння педагогом методів, засобів навчання, теорії їх використання для реалізації місії освіти, представленої в навчальних цілях предмета [3, с. 117].

В основі інтерактивних методів лежать діяльність учасників та групова взаємодія. Вони необхідні для того, щоб: порушити монотонність і поживити навчальні заняття; сприяти формуванню партнерських відносин; розвивати співпрацю, творчість; забезпечити орієнтацію навчання на практичну професійну діяльність; залучити до співпраці широку аудиторію слухачів.

Інтерактивні методи навчання мають обиратися відповідно до навчальних потреб та сприяти досягненню мети навчання. Вищезазначені особливості впливають на процес навчання дорослих. Їх необхідно враховувати викладачам системи підвищення кваліфікації, інститутів післядипломної освіти педагогічних працівників. Поряд з цим,

сама суть інтерактивності вводить елемент непередбачуваності. Це означає, що використання інтерактивних методів, алгоритм їх реалізації модифікується відповідно до вимог конкретної навчальної ситуації. Такими методами можуть бути: лекції-презентації; дискусії; тренінги; ділові і рольові ігри; моделювання ситуацій; мозковий штурм; „Човник”; „Снігова куля”; „Килимок ідей”; „Ажурна пилка”; „Моделювання ситуацій”; „Карта-панорама процесу”; „Карусель” тощо [2].

Використання інтерактивних методів навчання сприятиме підвищенню ефективності роботи, але необхідно також спиратися на основні принципи навчання дорослих (за С.А. Щенніковим).

Принцип єдності трьох середовищ. Освіта для дорослих створюється як система, що об'єднує в освітній простір декілька різнорідних середовищ існування дорослих, де здійснюється їхня освіта. Навчальне середовище – середовище, у якому безпосередньо здійснюється навчання у вигляді роботи над навчальним матеріалом курсів під керівництвом викладача. Професійне середовище – середовище, у якому навчання поєднано з професійною діяльністю і здійснюється у специфічних формах, пов'язаних з її аналізом і розвитком засобом навчальних матеріалів і освітніх технологій. Соціальне середовище – середовище, у якому навчання впливає на формування нових цінностей життя і діяльності засобами участі дорослих в організованих процесах комунікації.

Принцип відкритості освітнього простору. Освіта є доступною, навчання може починатися з будь-якого рівня, на відстані, без відриву від основної діяльності. Наявна можливість для вибору умов навчання, яке поєднано з професійною діяльністю. Навчання спрямовано на саморозвиток – орієнтовано на зміни, внаслідок зміни освітніх потреб. Враховуються індивідуальні здібності осіб, що навчаються. Побудовано на основі комунікації між усіма суб'єктами освітньої системи. Створює умови для самоактуалізації за рахунок вибору „траєкторії” навчання.

Принцип синтезу трьох підходів до освіти. Андрагогічний підхід – підхід до освіти, побудований на врахуванні особливостей дорослих, які навчаються і при цьому зайняті професійною діяльністю. Особистісно орієнтований підхід – підхід до навчання, побудований на врахуванні закономірностей розвитку дорослих, які навчаються, як особистостей. Контекстний підхід – підхід до навчання, побудований на використанні контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань в професійні.

Принцип діяльності. Зміст навчальних матеріалів необхідно вибудовувати навколо основних видів діяльності дорослих, що навчаються. В основі організації освітніх процесів мають бути враховані особливості професійної діяльності осіб, що навчаються. Організація процесу навчання має бути побудована на рефлексії дорослими, що навчаються, результатів власної діяльності.

Принцип безперервної підтримки. Під час навчання дорослих мають бути передбачені різні форми підтримки їхньої діяльності на етапах: початку навчання; власне навчання; після засвоєння навчального матеріалу. Форми підтримки можуть бути різними, наприклад, консультування, інформування, оновлення навчальних матеріалів.

Принцип професійної мотивації. Разом з процедурами навчання має бути передбачена і впроваджена система мотивації дорослих до навчання через: отримання можливості неперервного консультування; отримання можливості оновлення інформаційного забезпечення професійної діяльності; отримання можливості кар'єрного росту засобами участі у навчанні [5, с.268 – 283].

Отже, для підвищення ефективності подальшого розвитку системи післядипломної освіти, зокрема підвищення кваліфікації, необхідно більшою мірою враховувати різноманітність індивідуальних вимог і підходів до навчання дорослих, забезпечити змістовність і збалансованість форм навчання, а саме:

– дорослі, що навчаються, мають відчувати особистісну значимість і провідну роль у процесі навчання, максимальне врахування власних професійних запитів, потреб та інтересів, соціально-економічних умов професійної діяльності;

– педагогам-практикам необхідно забезпечити широкий спектр пропозицій щодо форм навчання та право самостійного вибору найбільш прийнятних для себе;
– зміст курсів підвищення кваліфікації має задовольняти сьогоденні потреби у практичній діяльності вчителя, а також враховувати перспективи розвитку галузі;
– основою позитивного ставлення слухачів до навчання на курсах підвищення кваліфікації та формування позитивної мотивації до самоосвіти має стати атмосфера творчої взаємодії викладачів і слухачів, повага до точки зору педагогів, створення умов для вільного обміну думками, результатами набутого досвіду.

Систематична освіта впродовж життя необхідна як людям з певною вже набутою освітою і стабільним соціальним статусом у суспільстві, так і тим, хто працює і потребує освітніх послуг, максимально наближених до місця роботи чи проживання. Освіта дорослих значною мірою сприяє забезпеченню більш успішного пристосування до життя і професійної діяльності.

Література

1. *Калашикова С.А.* Навчально-методичні матеріали до модуля „Навчання дорослих на основі компетентнісно-орієнтованого підходу”. – К., 2007. – 57 с.
2. *Пометун О.І.* Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.
3. Професійний розвиток педагогічних працівників: Практична андрагогіка: Наук.-метод. посіб. / За заг. ред. *В.І. Пуцова, Л.Я. Набоки.* – К., 2007. – 228 с.
4. Соціолого-педагогічний словник / За ред. *В.В. Радула.* – К.: Ексоб, 2004. – 304 с.
5. *Щенников С.А.* Открытое образование. – М.: Наука, 2002. – 527 с.

УДК 371.311.1:377:37

В.Г. Антонюк

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ НА ОСНОВІ МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядаються питання вдосконалення процесу підготовки майбутнього фахівця на основі модульно-рейтингової технології.

Ключові слова: особистісно-орієнтована підготовка, професійно-методичні компетентності, модульно-рейтингова технологія.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы усовершенствования процесса подготовки будущего специалиста на основе модульно-рейтинговой технологии.

Ключевые слова: личностно-ориентированная подготовка, профессионально-методические компетентности, модульно-рейтинговая технология.

Annotation. The questions of improvement the teachers on physics' training on the basis of modular-raiting control are highlighted in the article.

Key words: personal-orienting training, professional-methodical competence, modular-raiting control.

Спрямованість у майбутнє, сучасна тенденція інтенсифікації життєдіяльності, виникнення нових соціально-економічних реалій, зокрема ринку праці, потребують розробки нових освітніх моделей професійної підготовки фахівців, здатних забезпечити сталий розвиток цивілізації. Сьогодні ми маємо чітко окреслену законодавчу базу вищої освіти: Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту” та Національну доктрину розвитку освіти в Україні, в яких відображено тенденції оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки педагогічних працівників на основі прогресивних концепцій та